

KLASİK ESERLERE ÇOCUKLAR NASIL YÖNLENDİRİLMELİ VE BUNA İLİŞKİN BATIDAKİ UYGULAMALARDAN ÖRNEKLER

*Tuba Işınso İSEN-DURMUŞ**

ÖZET

Klasik eserler içinde yazıldığı toplumu şekillendiren, aradan geçen zamana rağmen eskimeyen, sadece yazarının ait olduğu topluma değil, genel okuyucuya hitap eden eserler olarak her toplumda “değerli” kabul edilene sanat eserleridir. Bu özellikleri ile bu eserleri sahiplenme, bir sonraki nesillere ulaştırma çabası hemen her toplumda karşımıza çıkan bir durumdur. Bu yazıda, “klasik eserler çocuk okuyucuların yaş gruplarına ve algı seviyelerine hitap edecek düzeyde hazırlanabilir mi” sorusu üzerinde durulacak, batıda çocuk klasiklerini günümüz okuyucusuna sunma konusunda yapılan çalışma ve uygulamalar örnek model önerisi olarak sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik, çocuk klasikleri, 100 temel eser.

HOW CLASSICS MUST BEDIRECTED TO CHILDREN AND EXAMPLES OF APPLICATIONS IN THE WEST

ABSTRACT

Classics are as addressing to general reader, not only the society the work written in, accepted as “valuable” works. They are timeless works of art despite the intervening time and they shape the society. Adopting of these works with these features and effort to transfer them to the next generation is a situation encountered in almost every community. This paper will focus on the question “can classics be prepared according to the level of age groups and perception of children readers?”. A model will be suggested about the studies and applications done for simplifying children’s classics for today’s reader in west.

Key Words: Classics, children’s classics, 100 classics.

Birçok bilim ve sanat dalı için kullanılan klasik kelimesi, sözlükte, üzerinden çok zaman geçtiği halde değerinden bir şey kaybetmeyen eser anlamına gelir¹. Klasik eserlerin “geçmişten

* Yrd. Doç. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: isinsu@bilkent.edu.tr

¹ Geniş bilgi için bk. Ramazan Kaplan, “Klasikler Tartışması (Başlangıç Dönemi)”, *Türkoloji*, C.XI, S.1, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara 1993, s.161-208; Ramazan Kaplan, *Klasikler Tartışması (Başlangıç Dönemi)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, VI+212 s.; Mitat Durmuş, “Garip Şiiri Bağlamında Geleneğin Sorunsallaştırılması”, (II. Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu, Ankara Üniv. DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Dil ve Edebiyat Araştırmaları

gelme” ve dil ve üslup özellikleri açısından ulaştığı seviye günümüz okuyucusu için bir mesafe oluşturmaktadır kuşkusuz. Türkiye gibi kültür dönüşümlerinin yaşandığı ülkelerde bu mesafenin daha da açık oluşunu hatırlatmak gerekir. Bu nitelikte “değerli” eserleri günümüz okuyucusunun beğenisine uygun hale getirmek için neler yapılabilir sorusu son yıllarda edebiyat çevrelerinde tartışılmaktadır. Bu yazıda, klasik eserlerin hangileri olduğuna dair bir ortaklıktan söz edilebilir mi sorusu, hedef kitle olan çocuklar üzerinden cevaplanmaya çalışılacak, batıda çocuk klasiklerini günümüz okuyucusuna sunma konusunda yapılan çalışma ve uygulamalar örnek model önerisi olarak sunulacaktır.

Klasikler içinde yazıldığı toplumu şekillendiren, aradan geçen zamana rağmen eskimeyen, sadece yazarının ait olduğu topluma değil, genel okuyucuya hitap eden eserler olarak her toplumda “değerli” kabul edilen sanat eserleridir. Bu özellikleri ile bu eserleri sahiplenme, bir sonraki nesillere ulaştırma çabası hemen her toplumda karşımıza çıkan bir durum. İngiliz toplumu için Shakespeare’in, Rus toplumu için Tolstoy ve Dostoyevski’nin, Doğu edebiyatları için Binbir Gece Hikâyeleri’nin konumu gibi. Türk edebiyatı için böyle bir örnek vermek, Türkiye’nin kültürel açıdan geçirdiği değişimler dikkate alındığında klasik kavramına net bir tanım koyabilmek, Türk edebiyatının klasiklerinin hangileri olduğunu söylemek çok kolay değil. Modern Türk edebiyatının inşasında feda edilen geçmiş, bugün o dönemde ortaya konan ürünlerin Türk edebiyatı içinde değerlendirilip değerlendirilmemesi gerekliliği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Tanzimat dönemiyle ağırlık kazanan bir dizi kültürel hareket, beraberinde dil ve edebiyata yönelik tavır değişikliğini de getirmiştir. Türk edebiyatının klasikleri var mıdır? Varsa hangileridir sorusuna net bir cevap verememek, edebiyat kanonu tartışmaları çerçevesinde ideolojik bir noktada da değerlendirilmektedir. Bu sebeple “klasik eser” tanımlamasının cevabı daha çok dünya edebiyatından gelir. Türk okuyucusunun zihninde ve herkesin ortak olarak kabul ettiği “büyük” eserler yoktur. Türk edebiyatına ait eserler dünya edebiyatı bağlamında değerlendirilmemektedir. Böyle bir “karmaşa” kuşkusuz okuyucunun zihninde klasik eserlere bakışla ilgili olumsuz bir pencere açmaktadır. Konuyu daha da daraltıp klasik eser kavramını Türk çocuk klasikleri olarak düşünmek, bu “karmaşa”yı biraz daha derinleştirmek olacaktır.

Çocuk Vakfı Çocuk Edebiyatı Okulunun 2006 yılı sonunda 8 Eylül temel okur yazarlık günü sebebiyle Türkiye’nin okuma alışkanlığının nasıl olduğuna dair hazırladığı çalışmada, Türkiye’de çocukların okuma becerisi açısından 35 ülke arasında 28. sırada olduğu; ihtiyaç maddeleri sıralamasında kitabın 235. sırada geldiği; sadece dört anne babadan birinin çocuklarının okuma alışkanlığını geliştirmek için çaba harcadığı gibi bir sonuç ortaya çıkmıştır (12). Türkiye’de klasik eserlerin neden sevilmediği/okunmadığı meselesini tartışmak Türkiye’deki okuma alışkanlıkları ve eğitim sistemi içerisindeki yerini de tartışmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla böyle bir konu bu yazının çerçevesini aşacak bir nitelik taşır. Makalede vurgulanmak istenen klasik eserlerin daha çok okunup sevilmesini destekleyecek uygulamalar yapılabilir mi sorusuna cevap bulmaya ve öneriler getirmeye çalışmaktır. Sevme ve alışma ediminin küçük yaşlarda başladığını dikkate alırsak Türkiye’de neden çocuklar klasikleri sevmiyor sorusunun cevabını bulmak da çok zor olmasa gerek. Türkiye’de eğitim noktasında öğrencilerin klasik eserlerle tanışması ortaokul dönemine denk geliyor. Dolayısıyla eğer aileden ve çevreden bu konu ile ilgili aldığı bir destek yoksa, bir çocuğun klasik eserleri tanıyıp okuması ancak 11-12 yaşından sonra mümkün olabiliyor.

Bu yazının amacı klasik kabul edilen eserlerle çocuk okuyucular arasındaki mesafeyi yakınlaştırmaya yönelik uygulamalar yapılabilir mi sorusuna eğitim bilimleri açısından cevap aramaktır. Bu sebeple öncelikle “çocuk klasikleri” kavramıyla ilgili bir tanım yapmak

Derneği, 24-26 Mayıs 2004, Ankara; Mitat Durmuş, “Melih Cevdet Anday’ın Şiirleri ve Şiir Sanatı”, Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2004; (Tartışma), “Klasik Nedir? Basında “Klasik” Tartışması”, *Milliyet Sanat*, S.186, 15 Şubat 1988, s.2-11.

gerekmektedir. Çocuk klasikleri, sözlüklerde ünlü yazarlarca yazılan ve çocukların yıllardan beri ilgi ve heyecanla okudukları yazın yapıtları olarak adlandırılmaktadır. “Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştirilen, beğeni düzeylerini yükselten ürünler” (Sever 2007, 9) bu çerçevede anılmalıdır. Genel olarak klasiklere dair dünya edebiyatında ortak bir algı olmakla birlikte konu çocuk klasikleri olunca böyle bir ortaklıktan söz etmek mümkün değil. Çocuklar için yazılmış eserler mi, büyükler için yazılmış klasik olarak nitelendirilen eserlerin çocuklar için uyarlanan versiyonları mı bu algı içine giriyor dünya kamuoyunda buna dair çok net bir tanım yoktur. Batı edebiyatlarında da benzer bir netlik olmadığı söylenebilir, ancak Türk edebiyatındaki algı ile karşılaştırıldığında Batı edebiyatlarında çocuk okuyucularla metinlerin arasındaki mesafeyi yakınlaştırmaya çalışan uygulama ve çalışmaların hangi metinlerin klasik sayılabileceğine dair tartışmalar ortaya çıkarması doğaldır. Türk edebiyatı öğretiminde çocuk klasikleri hangileridir sorusuna cevap olarak yerli isimlerin veya eserlerin pek akla gelmemesi de bu çerçevede çalışmaların yapılmamasından dolayı doğal görülmelidir.

Türkiye’de çocuk klasikleri meselesini eğitim sistemi çerçevesinde tartışmak 2004 yılında lisede ve 2005 yılında da ilköğretim müfredatında uygulamaya başlanan 100 temel eser uygulamasını tartışmayı da gerektirmektedir, çünkü söz konusu uygulamanın amacı, çocuk okuyucuların hem dünya hem de Türk klasiklerini tanımaları, okumaları, sevmelerini sağlayabilmektir. İyi niyetle başlayan bu tarz uygulamaların hemen sonuçlanmasını ve sadece okullarda eğitimcinin yönlendirmesi ile çözülebileceğini beklemek doğru olmaz kuşkusuz. Türkiye’de çocukların sadece klasikleri değil genel olarak kitap okumamaları ve sevmemelerinin nedenleri olarak anne babaların ilgisizlikleri, teknolojik imkânların bu konuda en önemli engel olduğu, okul eğitiminde okuma alışkanlığı verilememesi ve maddi imkânsızlıklar sıralanıyor. Ancak asıl problem sorunun yukarıda işaret edilen maddelerden herhangi biri ile çözümlenmeye çalışılmasından kaynaklanmaktadır². Sadece aile, sadece okul ya da sadece çevreden kaynaklanan bir yöntemden çok bunların hepsinin aynı işleyiş ve uygulamaları içeren benzer yaklaşımları tercih etmesi daha sağlıklı sonuçlar verecektir.

Bu noktada sorulması gereken soru, çocuk okuyucuların klasik olarak kabul edilen metinlerden zevk almaları için ne gibi uygulamalar yapılabilir olmalıdır, 100 temel eser uygulamasını da bu yollardan biri olarak düşünmek daha yararlı olacaktır. Çünkü Türk edebiyatında bu meselenin yürütücüsü ilköğretim ve lise müfredatında yer alan 100 temel eser uygulaması gibi görünmekle birlikte, bu metinlerin ders malzemesi birlikteliği daha çok öğrencinin ve eğitimcinin inisiyatifine bırakılmaktadır. Öncelikle her okulun 100 temel eser listesindeki kitapları benimsememesi, eğitimcilerin kendi beğenileri doğrultusunda seçtikleri eserleri öğrencilere önermesi, bir problem olarak gündeme gelmelidir. Bunun hangi eserlerin klasik ve temel eserler olduğuna dair öğrencide bir karmaşa oluşturacağına şüphe yoktur. Birçok yayınevi konuyla ilgili kendi listesini sunmakta, bu konuda bir ortak isim ve eser listesi görünmemektedir. Devlet politikası olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sunulan 100 Temel Eser listesinin yayınevlerince benimsenip sunulmadığı, bu nitelikteki eserlerin yayınevlerinin kendi sundukları listenin dışında “MEB tavsiyeli çocuk klasikleri” adı altında ortaya konması da işin bir başka boyutu.

Eğitimcinin önerdiği eserlerin ders ortamında öğrenciye nasıl tanıtıldığı, bu eserlerin ne çerçevede işlendiği de öğrencilerin metinlere yaklaşımı açısından çok önemli olmalıdır. Söz konusu

² Mitat Durmuş, “ ‘Okumak’ İfadesini Yeniden Okumak ve Okuma Serüvenimizin Tarihi”, Ardahan Üniversitesi Kaşgarlı Mahmut Öğrenme Merkezi Kütüphanecilik Sempozyumu, 06 Mayıs 2011 Ardahan.

metinlerin çoğu ders malzemesi olarak işlenmekte, bir kısmı ise ders kitabında yer alan örnek metinlerde geçmektedir. Dönem sonu sınavlarının ve daha da önemlisi üniversite sınav sorularının bu metinlere yönelik olması, Türkiye’de eğitimin sınava yönelik olmasından dolayı öğrencide olumsuz bir baskı oluşturmakta dolayısıyla öğrencilerde söz konusu metinlere karşı bir sempati oluşmamaktadır. Böyle bir uygulama da yayınevlerini alternatif çözümler üretmeye itmektedir. Öğrenciye kolaylık sağlamak amacıyla yayınlanan özet kitapları gibi. Öğrenciyi bu yola iten sistemi de tartışmak gerekir kuşkusuz ancak dil açısından günümüze getirecek ve günümüzle bağdaştırabilecek bir köprü bulamayan öğrencinin çareyi bu yollarda araması, yayınevlerinin de buna teşvik etmesi, eğitimcinin yaklaşımını ve okulun önerdiği modeli dışarıda bırakan yollar. Koordineli çalışmalarla bu metinlerin öğrenciye hitap edebilecek yollarla sunulması ve öğretilmesi, bu karmaşıklığa çözüm olabilecek bir yöntem olabilir. Kuşkusuz bu anlamda olumlu bir sonuç ortaya çıkabilmesi için okul-öğretici-öğrenci-yayınevleri, okul dışı destekler gibi etken olan pek çok uğraş ve uygulamayı bir arada düşünmek de gereklidir.

Gerek eğitim kurumlarında gerekse de okurun aile ve sosyal çevresinden edineceği uygulamalarla klasik eserlerin okunma ve sevilme oranlarının artırılması mümkün olabilir mi?

Batıda okullarda eğitim sisteminin ve müfredatın gereği olarak ders malzemesi olarak yer alan klasikler, öğrencinin bugüne uyarlayabileceği yollarla ele alınmakta ancak okul dışında da çocuklar değişik yayınevlerinin yayınladığı uyarlanmış ya da sadeleştirilmiş metinlerle devam edebilmekteler. Klasik eserlerin çocuklara hitap eden versiyonlarla tiyatro performanslarının olması da konuya destek sağlayan uygulamalar. Benzer şekilde batıda çocuklar için klasik eserleri tanıtan ve metinlerin edinimini kolaylaştıran internet tabanlı sistemler, makalede amaçlanan mesafeyi yakınlaştırmaya yardımcı olan uygulamalardandır. Aynı zamanda bu siteleri incelemek genel anlamda dünya çocuk klasiklerinin hangileri olduğu hakkında okurda bir fikir de uyandırmaktadır. Bu uygulamaların aynı zamanda okullarda eğitimciler ve öğrenciler için yararlı malzemeler de barındırdıkları söylenebilir. Bunlardan bazıları ve sundukları aktivite çalışmaları şöyledir:

Kids love Shakespeare sitesi (www.kidsloveshakespeare.com/products-page/), Shakespeare oyunlarını 8-14 yaş aralığındaki çocuklar için uyarlıyor. Uyarlanan her versiyonla ilgili sitede ayrıntılı bilgiler var: oyunda kaç kişilik rol var, rollerin kaç ana rol, kaç karakter rol, performans ne kadar sürecek gibi. Sayfada oyunların özeti ve uyarlanmış oyundan örnekler de yer alıyor. Site ayrıca, bu oyunların aktivitelerle nasıl zenginleştirileceğine dair de uygulama önerileri sunuyor. Mesela ilkökul düzeyinde öğrenciler, oyun ve karakterler hakkında bilgi sahibi olduktan sonra, kendi yaratıcılıklarına göre karakterlerin üç boyutlu portrelerini yapabilirler, bunları kuklalara dönüştürebilir ve oyunu sergilerken kullanabilirler; oyunlarda geçen şiirler ve sone parçaları öğrencilere eğlenceli modlarda ezberletilebilir; oyunlardaki ortaklıklar ven diyagramlarla ya da grafiklerle öğrencilere hazırlatılabilir ve grup olarak bunları kendi aralarında tartışmaları istenebilir; öğrencilere oyundan pasajlar ve diyaloglar okunarak, sözlerin kimlere ait olduğunu tahmin etmeleri beklenebilir; Shakespeare’in yaşadığı zamanda hangi önemli tarihsel, sosyal olayların olduğuna dair öğrencilerden araştırma yapmaları ve bunları resme dönüştürmeleri istenebilir. Bütün bu aktivite çalışmaları, beklentinin eğitimcinin bilgiyi vermesine değil de öğrencinin uygulayarak öğrenmesine dayalı öğrenci merkezli çalışmalar, dolayısıyla öğrencinin yaptığı işten zevk almasına da katkı sağlayan aktiviteler.

Baldwin Projesi (www.mainlesson.com), 1880-1922 yılları arası yazılmış klasik dünya çocuk edebiyatını içeren geniş bir kaynak sunuyor. 221 kitap ve 4605 hikâye ile proje, şiir, edebî hikâyeler, fabllar, efsaneler, halk hikâyeleri, biyografiler, tarihi metinler gibi değişik türlerde ve değişik yaş gruplarına hitap eden eserleri ile dönün klasiklerini bugünün çocuklarına ulaştırmayı hedefliyor. Sitede yer verilen bu kadar sayıda eserin hepsinin klasik sınıflamasına girip giremeyeceği tartışmalarına cevap olarak, klasiğin tanımının tam olarak yapılamayacağı ancak pek

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

çok yerde bir esere gönderme yapılıyorsa o eserin klasik kabul edilebileceği vurgusu yer alıyor. Bu ifadeden de çocuk klasik eserleri hakkında bir ortaklıktan söz edilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Classic Reader sitesi (www.classicreader.com), çocuklar ve genç okurlar için ücretsiz ve geniş bir koleksiyon sunuyor. Aynı zamanda yazar biyografilerinin de yer aldığı site, şiir, kısa hikaye, drama, kurgusal metinler gibi değişik türlerde eser görme ve Dickens, Austen, Shakespeare gibi klasik yazarların eserlerini online olarak okuma olanağı sunuyor. Batı edebiyatında klasik terimi, eski Latin ve Yunan eser ve yazarlarına gönderme içerdiğinden bu sitede de ayrı bir bölümde klasik başlığı altında Aristo, Platon gibi isimlere ve eserlerine yer veriliyor.

Free-books.org. sitesi (www.freebooks.org), yüzden fazla dünya edebiyatına ait klasik çocuk kitabını içeren hem e-kitap formatında görsel aynı zamanda mp3 olarak dinleme imkanı da sunan bir site. Bu eserler arasında dünya klasikleri bağlamında batı edebiyatına ait eserler ortak ve çok iken doğu edebiyatına ait Binbir Gece Hikayeleri ve Aleaddin Hikayeleri dışında klasik tanımlamasına giren eser yer almamaktadır.

Rosetta Projesi (<http://www.suite101.com/content/classic-books-for-children-online-a14056>), resimli, antik ve klasik çocuk kitabına online erişim imkanı tanıyan, değişik yaş grupları ve okuma seviyeleri sunan ve değişik dillerde de erişim imkanı olan bir site. Wired for Books sitesinin “Kids Corner” bölümünde ise (www.wiredforbooks.org/kids.htm), çocuklar için klasik eserlere erişim imkanı var.

Yukarıda sunulan internet siteleri dünya çocuk klasikleri hakkında bir liste sunan, metinlere ulaşım imkânı veren aynı zamanda eğitim materyali olarak da hizmet sunabilecek sitelerden bazıları. Çocuk klasik eserleri ile ilgili bir ortaklıktan söz edememek yaş gruplarına göre içeriklerinin, algnın, dilinin değişmesi süreçlerinden kaynaklanıyor olabilir. 1-12 yaş aralığı olarak kabul edilen çocuk kategorisi, bu aralığa göre hazırlanacak eserlerin de farklılığına vurgu yapmaktadır. Örneğin Kidreads.com sitesinde çocuklar için klasik serisi başlığı altında 1-3 yaş aralığı bebek ve çocuklar için resimli, daha çok dokunarak öğrenebilecekleri bir seri sunmaktadır. 3-8 yaş aralığı için klasik resimli kitaplar, 8-10 yaş ve 10-12 yaş grubuna hitap eden orta düzey ve ileri düzey klasik eserler sitede yer alıyor. Yaşa göre düzenlenen listede herkesçe bilinen klasik sıralamasına giren eserlerin uyarlamalarından daha çok o yaş gruplarına hitaben yazılmış kitaplar daha çok yer almaktadır. Bu noktada klasik tanımıyla ilgili standart bir ölçütün olmadığı da bir kere daha net olarak görülmektedir.

Bu noktada yukarıda geçen uyarlama ifadesine de vurgu yapmak ve bu nitelikteki eserlerin nasıl hazırlanıp sunulduğundan da söz etmek gereklidir. Çocuklar için yazılan eserlerin yanında büyükler için yazılmış klasik eserlerin çocukların okuyabileceği şekilde çağdaş bir yeniden söylem ile sunulması da çocuk klasikleri adı altında değerlendirilmektedir. Antik çağdan yirminci yüzyılın başlarına kadar yazılan klasik eserlerin çocuklar için söylenmiş versiyonlarını çoğu zaman metin erişimi ile söz konusu sitelerde bulabilmek mümkün. Gulliver in Lilliput, Stories from Shakespeare, The Children’s Homer: The Adventures of Odysseus and the Tale of Troy, The Adventures of Pinocchio, The Adventures of Tom Sawyer, Alice’s Adventures in Wonderland, Heidi, Little Women, Twelve Tales: Hans Christian Andersen, Peter Pan, The Wonderful Wizard of Oz gibi eserler bu kategoride değerlendirilen eserlerden bazıları (Salmon 2009, 121-127). Adı geçen eserlerin tanıtımı ile ilgili olarak yeniden söylenmiş (retold), uyarlanmış (adapted) ibareleri sıkça kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu eserlerin girişinde gerek yazarla ilgili, gerekse de eserin geçtiği dönemle ilgili bilgi veren bir giriş (introduction) ya da eserin nasıl ortaya çıktığını anlatan bir sonsöz (afterword) de yer almaktadır. Giriş ve sonsöz çoğu zaman eseri uyarlayan, yeniden söyleyen ya da derleyen yazardan farklı bir kişi olmaktadır. Çocuk okuyucular için gerek yazılan gerekse de büyük okuyucular için yazılmış eserlerden uyarlanan klasikler çoğunlukla resimle

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

zenginleştirilmiş (illustrated) olarak okuyucuya sunuluyor. Eserlerin hangi düzeye (preschool, primary, intermediate, advanced, young adult) hitap ettiği de mutlaka belirtiliyor.

Mitoloji, efsane ve folklor bağlamında değerlendirilebilecek eserler de klasik kategorisinde çocuk okurlarla buluşabilecek formatta sunulmaktadır. Aesop's Fables, The Merry Adventures of Robin Hood, Favorite Fairy Tales Told Around The World, The Arabian Nights: Their Best Known Tales, The People Could Fly: American Black Folktales bu kategorideki eserlerden birkaçı. Adı geçen eserler genellikle hikayelerden oluştuğu için selected (seçilmiş), edited (düzenlenmiş), compiled (derlenmiş) ibareleri kullanılmakta; bu tür eserler de çoğunlukla resimle zenginleştirilmiş olarak sunulmaktadır. Bu ifadelerin vurgulanmasının sebebi, her bir uygulamanın metnin ana dokusu aynı kalmakla birlikte metne çeşitli müdahaleler içermesindedir. Örneğin edited ifadesi, metnin yazarına ait orijinal kelimeler aynı kalmakla birlikte, metni düzenleyen kişi tarafından bilinmeyeceği düşünülen kelimelerin günümüzdeki karşılıklarını verme ya da açıklayıcı notlar ekleme yöntemidir. Abridged, yazara ait orijinal dil aynı kalmakla beraber, genç okuyucular için bazı kelimelerin ya da pasajların çıkarılması ya da değiştirilmesi anlamında kullanılmaktadır. Adapted ifadesinde metin, orijinal metnin üslubunu ve kelimelerini içerse de, aslında kısaltılmış ve belli bölümleri yeniden yazılmış olana işaret etmektedir. Yaş gruplarına göre oluşturulan klasikler genellikle bu kategoride sunulmaktadır, örneğin bu tür eserlerin 6-8 yaş aralığı için ortalama 5000 kelime, daha büyük yaş grupları için ortalama 12000 kelime içermesi gibi. Retold ifadesinde ise eserler, çocukların okuma düzeylerine uygun bir dilde ve temada büyük ölçüde yeniden yazılmaktadır.

Türkiye'de klasiklerin ve genel olarak da kitap okunmamasının çözümü olarak 100 temel eser ile ilgili yeni uygulamalar bulmak sorunu gidermeyecektir kuşkusuz ancak yeni ve özenli uygulamaların beraberinde eğitim, yayınevi, aile gibi desteklerle ilerlemesi, bu yöndeki adımlardan olabilir. Klasik eserlerin yaş gruplarına göre sadece okul çağı için değil, okul öncesi dönemden başlayarak okul dönemine doğru ilerleyen versiyonlarının belli bir yöntemle hazırlanması adımlardan ilki olarak gündeme gelebilir. Klasik eserlerin değişik dillerden çevirisinin; diliçi çerçevesinde uyarlanmasının, sadeleştirilmesinin belli bir yöntemle yapılması işin özenini göstermesi açısından gereklidir. Bir klasik eserin hitap edeceği yaş grubuna göre kaç kelime içermesi, hangi gramer yapılarının kullanılması gerektiği gibi. Örneğin Cinderella masalının 6-11 yaş aralığındaki uyarlamasındaki değişkenler şunlar olabilir: Metnin orijinalinde "Bir zamanlar, ikinci eşi olarak dünyanın en kibirli ve gururlu kadını ile evli bir beyefendi vardı. Eşinin her konuda kendisine benzeyen kötü kalpli iki kızı varken kendisinin ise diğer kızların tersine ilk eşinden dünyanın en iyi ve en iyi kalpli insanı olan bir genç kızı vardı." ifadeleri ile başlayan iki cümlede aslında ilk eşinden ve kızından memnun, buna karşılık ikinci eş ve onun kızlarından memnun olmayan bir portre gözümüzde canlanmaktadır. İkinci eş ifadesine yer vererek yazar, birinci eşe ne olduğuna dair bir açıklama yapma gereği duymamakta, bu yaş grubunda ancak 10 yaş grubu ve daha aşağı yaş gruplarında "Ne yazık ki otuz yaşına gelmeden karısını kaybetmiş. Kızına tek başına bakamayınca bir başka eş bulmuş" cümlesi ile bir açıklama eklenmiştir. 9 yaş grubunda ifadelerin 10 yaş grubuna benzediği ancak cümlelerin daha kısaldığı, 7-8 yaş grubunda ise sıfatların azaldığı dikkati çekiyor. Örneğin 10 yaş grubunda "Adam her ikisi de sevgi dolu olan eşini ve kızını çok severmiş" cümlesi, 7 yaş grubunda "Bir zamanlar iyi bir adam vardı. Çok sevdiği bir karısı ve kızı vardı." şeklinde ifade edilmektedir. "sevgi dolu olan eş" yerine "karısını çok severdi" gibi daha net bir anlam tercih edilmektedir. 6 yaş grubunda ise her anlamın neredeyse bir cümle ile ifade edildiği, uzun, ince anlam içeren ve günlük hayatta daha az kullanılan sıfatların tercih edilmediği söylenebilir. Örneğin ikinci eş için kullanılan kibirli ve gururlu sıfatları yerine çocuklar için daha somut anlam ifade eden kötü, zalim; kendisine benzeyen kızları ifadesi yerine ise yine somut bir karşılık olabilecek çirkin sıfatı tercih edilmiştir. Metnin orijinalinde kullanılan sıfat ve gramatikal yapıların yaş grupları düştükçe azalması, doğal olarak metnin kelime sayısında da

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

azalmaya yol açacaktır. Yetişkinler için hazırlanan kitaplardaki çeviri yöntemlerinden ya da dil içi çeviri yaparken bugün günlük konuşma dilinde olmayan kelimelerin açıklayıcı karşılıklarını verme yönteminden farklı olarak çocuklar için yapılan uyarlamalarda gramatikal sadeleştirmeden başlayarak, sıfat, zarf gibi niteleyici işlevi olan kelime ya da kelime gruplarının kullanımı, cümlelerin uzunluk, kısalığı gibi unsurlara dikkat etmek gerekmektedir (Nodelman 2008, 198). Yetişkinler için hazırlanan bu nitelikteki eserlerde akıcılık gibi stilistik unsurları ve metnin edebi özelliklerini korumaya daha çok özen göstermek gerekebilir. Bu özen çocuklar için hazırlanan kitaplarda ön planda olmak durumunda değildir. Ancak sonuçta yapılan bu işlemlerin bir anlamda eseri yeniden yazmak olduğu da unutulmamalıdır. T. S. Eliot'un söylediği gibi “ gerçekte bir sanatçının eserini yaratırken büyük çapta yaptığı iş, elindeki malzemeyi ayıklamak, bir araya getirmek, onlarla bir yapı oluşturarak, bazı unsurları atmak, düzeltmek ve sınamak gibi etkinliklerdir.” (2007, 59).

Tekrar Türkiye'deki duruma dönersek bu çerçevede hazırlanan kitapların ne yazık ki yukarıdaki özeni taşımadığı görülmektedir. Yayınevlerinin konu ile ilgili hazırlattıkları bu nitelikteki kitapların aynı yaş grubuna hitap eden ama değişik hacimde ve içerikte olmaları da bunun göstergesidir. Çocuk edebiyatının içeriği genellikle üç çerçevede ele alınmaktadır: “yetişkinler için üretilen kitapların uyarlanması, Robinson Crusoe, Gulliver'in Seyahatleri gibi; halk yazınından alınan öykülerle beslenip zenginleşmesi, masallar, efsaneler, destanlar gibi ve özellikle yaş grubunun gereksinimleri, algıları ve özellikleri düşünülerek günümüz yazarlarınca hazırlanmış kitaplar” (Dilidüzgün 2003, 40). Türkiye'de Türk Çocuk klasikleri olarak en çok basılan eserler, çocuklara yönelik yazılan eserlerden çok Dede Korkut Hikâyeleri, Ömer Seyfettin hikayeleri gibi çocuklar için yazılmamış olan ancak zamanla çocuklar tarafından beğenilip çokça okunan kitaplardan oluşmaktadır. Dilidüzgün'ün üç başlık altında ifade ettiği çocuk edebiyatı algısı batıda her anlamda üretilerek okuyucu bulurken, batıdaki algıdan farklı olarak, çocuklar için yaş gruplarına göre yazılmış eserlerden ziyade Türk edebiyatı için çocuk klasikleri algısı daha çok halk yazınına dair ve uyarlanan/ yeniden hazırlanan eserler üzerinedir: Nasreddin Hoca Hikâyeleri, Türk Masalları gibi. Bu noktada dil ölçütü çocuklar için bir mesafe oluşturmaktadır. Mesela, 15. yüzyıla ait olan Dede Korkut Metinleri lise döneminde dönemin dil zihniyetini kavratmak için orijinal dili ile ele alınmaktadır. İlköğretimde ise sadeleştirilmiş hali ile öğrenciye sunuluyor. 100 temel eserde yer alan bu nitelikteki eserlerde “ilköğretim için uyarlama” ya da “ sadeleştirilmiş” ibareleri yer almaktadır. 100 temel eser uygulamasında ise 12 kitap olarak metnin tümünü değil bir kısmını ya da belli bir alan türüne dair belli örnekleri sunan eserler de “seçmeler” adı altında verilmektedir. Kutadgu Bilig'den Seçmeler, Yunus Emre Divanından Seçmeler, Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler, Divan Şiirinden Seçmeler gibi. Bu nitelikteki eserlerin nasıl seçildiği, sadeleştirildiği ya da uyarlandığına dair bir yöntem ortaya konmadığı gibi; günümüzde kullanılmayan kelimelerin karşılıklarının verilmesi, bugün yer verilmeyen gramatikal yapıların metinden çıkarılması gibi yolların yayınevlerince ve editörlerce yeteceği düşüncesi hakimdir. Böyle içerikteki kitapları belli bir standart dahilinde hazırlamak, öğrencinin yaş grubuna ve algısına hitap eden kelime grupları ile ortaya konmuş eserlere ilgisini artırabilir, yayınevlerinin özet kitap sunmak gibi “ucuz” yollara düşmesini de engelleyebilir.

Klasik eserleri çocuk okuyucuların ilgisini çekecek uygulamalar ortaya koymanın yolu sadece kitap değil kuşkusuz. Tiyatro, sinema, televizyon gibi görsel faaliyetlerin de çocuğun gözünde okumaktan daha çok ilgi çektiği bir gerçek. Çocuğa sorumluluk yükleyen yaklaşımların, onların metne daha fazla nüfuz etmelerini sağladığı bir gerçektir. Cambridge Eğitim Enstitüsünün Shakespeare ve Okullar Projesinin anketlerine göre ortaokul ikinci sınıf öğrencilerinin büyük bölümü Shakespeare'i ulaşılabilir, anlamlı ve eğlenceli buluyor. Bunda kuşkusuz yöntemlerin büyük payı var. Söz konusu projenin sonuçlarına göre, masaya bağlı olan geleneksel metodla metin okumak yerine daha sosyal, hayal gücünü geliştiren aktiviteler ve fiziksel yaklaşımlar daha

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

avantajlı oluyor. Film ve video kayıtları kullanmak, tiyatro performanslarını izlemek, şarkı ve danslarla metne eşlik etmek, klasik yazarların dilini gösteren interaktif aktiviteler gibi yeni yaklaşımlar öğrencilerin metne adaptasyonlarını kolaylaştırmaktadır (Reynolds 1992, 1). Bu projenin önemli bir parçası Shakespeare'in oyunlarının okul öğrencilerine hitap eden versiyonlarının hazırlanması. Her kitabın başında oyunun bir özeti, bilinmeyen kelimelerin açıklanması, karakterler, kurgu ve Shakespeare'in dilinin tanıtılmasının ardından oyunun geçiş bölümlerinde ve sonunda notlar, çizimler ve oyunun genelini anlamaya yönelik aktivite çalışmaları yer alıyor. Proje yayınları sadece kitaplardan ibaret değil. Öğrencilerin ihtiyaçlarına göre geliştirilmiş 150'den fazla aktivite çalışmasını içeren CD (Shakespeare Language's CD-ROM) ve sahnelenmiş oyunların fotoğraflarını içeren bir koleksiyon (Picture Collection CD-ROMs) da kitapları destekleyen çalışmalar. Bu CD çalışmaları teknolojik imkânlar doğrultusunda geliştiriliyor. Mesela öğrencilerin kendi okumalarını kaydedebilecekleri bölümler olması, öğrencinin herhangi bir oyunla ilgili değişik versiyonları aynı anda görme ve değerlendirme fırsatı bulabilmesi gibi.

Alice Harikalar Diyarında, Oz Büyücüsü, Peter Pan, Narnia Günlükleri, Külkedisi, Aleaddin'in Sihirli Lambası, Pinokyo gibi çocuk klasiklerinin onlara hitap eden bir versiyonla sinema filmi olarak sunulması; benzer eserlerin tiyatro performansı ile de yer alması, bu metinlerle çocuk okuyucular arasındaki mesafeyi azaltan yollardan bazıları. Örneğin Shakespeare 4 Kidz adlı bir grup tiyatrosever, Shakespeare'in oyunlarını müzikal formda ve çocuk kitleye hitap edebilecek düzeyde yeniden şekillendirerek İngiltere'de okullarda ve tiyatro sahnelerinde sergiliyorlar. Aynı zamanda okullarda hem gösteri hem de uyarlamalarına dair workshoplar da yapıyorlar. Kids Classic Theatre grubu, çocukların klasik edebiyat eserlerini tiyatro oyununa nasıl çevirebileceklerine dair eğitici aktivite çalışmaları sunuyorlar, böylelikle klasik eserlere karşı çocuklarda duyarlılık oluşmasını amaçlıyorlar. Bu örneklerin sayısı çoğaltılabilir. Benzer şekilde BBC televizyonu Shakespeare'in oyunlarını kukla gösterileri formatında seyirciye sunmakta. Bütün bunlar bir araya geldiğinde çocuklarda bir aidiyet ve devamlılık duygusu da sağlanmış oluyor.

Türkiye'de son yıllarda klasik eserlerin gerek tiyatro gerek de televizyon performansı ile izleyiciye sunulmasında bir artış olduğu söylenebilir. Televizyon dizilerinin klasik eserlerden uyarlanması, tiyatro performanslarının klasik eserleri içermeye başlaması sevindirici bir durum. İstanbul Devlet Opera ve Balesinin Hüsn ü Aşka dair gösterisinin (2007) klasiği günümüze uyarlamanın güzel bir örneği olduğu söylenebilir. Yetişkinlere hitap eden bu tarz uyarlamaların çocuk izleyici için de ele alınması uzak bir hedef olmasa gerek. Devlet Tiyatrolarında çocuklar için sergilenen Külkedisi, Pinokyo, Peter Pan, Don Kişot gibi dünya klasiklerine dair eserlerin Türk klasikleri için de uyarlanması yararlı olabilir. Bu konuda Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha gibi kurgusu olan aşk mesnevilerinin yanında Fuzuli'nin meyvelerin sohbetini ele aldığı Sohbetü'l-Esmar, Beng ü Bade gibi alegorik hikâyeleri, Mevlana'nın Mesnevisinden hikâyeler çocuklar için günümüze sinema filmi ya da tiyatro performansı olarak uyarlanabilir ve böylece kültürel devamlılığın bir parçası olarak sunulabilir.

Klasikleri çeşitli algı seviyeleri, özellikle de çocuklar için farklı formatlarda uyarlamanın gerekliliği tartışılmamalı. Italo Calvino, *Klasikleri Niçin Okumalı?* adlı çalışmasında gençlik okumalarının klasikleri anlamlandırma konusundaki olumlu işlevine değinmektedir: "Gerçekten de gençlik okumaları, sabırsızlık, dikkatsizlik, kullanım talimatları konusundaki deneyimsizlik, yaşam konusundaki deneyimsizlik yüzünden pek yararlı olmaz. Gelecekteki deneyimlere biçim vermeleri, o deneyimler için birer model, çatı, karşılaştırma ögesi, sınıflandırma çerçevesi, değerler yelpazesi, güzellik paradigması olmaları anlamında biçimlendirici olabilirler. Bunların hepsi, gençlikte okuduğumuz kitaptan hemen hiçbir şey hatırlamasak da, işlevini sürdüren şeylerdir. Kitabı olgunluk çağımızda yeniden okuduğumuzda, artık içsel mekanizmalarımızın bir parçasını oluşturan ve kökenini unuttuğumuz bu değişmez unsurları yeniden bulduğumuz olur. Yapıtın, yapıt olarak

Turkish Studies

kendini unutturma, buna karşılık tohumunu bırakma gibi özel bir gücü vardır.” (2008, 12). Bu çerçevede klasik eserlerin küçük yaşlardan başlanarak çocuk okuyucuların beğenisine sunulması, onların sonraki yıllarda benimsenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu konuda yapılacak özenli uygulamalar da başlangıç noktası olarak düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- AHMET MİTHAT, “Klasikler Meselesi” ‘Temdîdât I’, **Tercümân-ı Hakikat**, 19 Eylül 1897.
- CALVINO Italo, **Klasikleri Niçin Okumalı?**, Çev.: Kemal Atakay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- CENAP ŞAHABETTİN, “Klasikler Meselesi-Hüsn-i Mutlak ve Zevk-i Selim”, **Tercümân-ı Hakikat**, 1 Teşrin-i Evvel 1897.
- DİLİDÜZGÜN Selahattin, **Çağdaş Çocuk Yazını**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2003.
- DURMUŞ Mitat, **Melih Cevdet Anday’ın Şiirleri ve Şiir Sanatı**, Ankara Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.
- ELİOT T. S., **Edebiyat Üzerine Düşünceler**, Çev.: Sevim Kantarcıoğlu, Paradigma Yayınları, İstanbul 2007.
- HÜSEYİN DANIŞ, “İkrâm-ı Aklâm”, **İkdâm**, 6 Eylül 1313.
- HÜSEYİN SABRİ, “Klasikler”, **Tercümân-ı Hakikat**, 11 Teşrin-i Evvel 1897.
- KAPLAN Ramazan, “Klâsikler Tartışması (Başlangıç Dönemi)”, **Türkoloji**, C. XI, S. 1, Ankara Ü. Basımevi, Ankara 1993, s.161-208.
- KAPLAN Ramazan, **Klâsikler Tartışması (Başlangıç Dönemi)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- NODELMAN Perry, **The Hidden Adult, Defining Children’s Literature**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2008.
- REYNOLDS Peter, **Practical Approaches To Teaching Shakespeare**, Oxford University Press, Oxford, UK 1992.
- SALMON Edward, “Boys’ and Girls’ Reading”, **Children’s Literature, Approaches and Territories**, Palgrave Macmillan 2009, s. 119-130.
- SEVER Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, Kök Yayıncılık, Ankara 2007.
- 100 Temel Eser Raporu**, Çocuk Vakfı Çocuk Akademisi Çocuk ve İlgenceçlik Edebiyatı Araştırmaları Merkezi 2009.
- (Soruşturma), “Klasik Nedir? (Basında ‘Klasik’ Tartışmaları)”, **Milliyet Sanat**, S. 186, 15 Şubat 1988, s. 2-11